

Ètica des de les conviccions

És quan hi som que veiem que som protagonistes i indigents al mateix temps. La nostra aposta i proposta és forta, voler viure i experimentar dignament la vida. Que la nostra acció no es perdi pel camí, que nosaltres mateixos no ens perdem, que mantinguem les conviccions perquè ens hi ajuden. Perquè ens fan avançar a nosaltres i els uns amb els altres, els altres amb els uns, no ho sabem. D'aquells principis que no són dogmes, d'aquella ètica que ens allibera i humanitza, d'aquella ètica que socialitza però que traspua justícia. LLavors ens poden sentir més o menys bé. No cal del tot, perquè la recerca, que no s'aturi mai! La resposta, que no n'hi ha, hi ha apunts i possibles camins, vindrà sola, al moment menys esperat, però justament quan la necessitis o la necessitem. Oberts a la vida i apassionats en l'esperança, un crit de futur més a prop que mai, que estima per valor i no pel cor. Que viu amb intensitat. Una ètica desde les conviccions no és una ètica des de les commocions. Una ètica des de les conviccions, l'aposta que també ens proposa en Toni Comín,

Una ètica des de les conviccions, l'aposta que també ens proposa n' **Antoni Comín i Oliveres**, *Llicenciat en Filosofia i en Ciències Polítiques*.

Una ètica de la gratuïtat, per què cal ?

1. D'on venim ?

Som fills d'una societat que la història ha batejat amb un nom: societat de consum. Aquesta societat, la darrera de les formes que ha prés el capitalisme en la seva expansió al llarg dels segles, ens ha ensenyat, sobretot, a fer allò que el seu nom indica, a ser consumidors. Sembla que el nostre ésser depengui ja sigui d'allò que posseïm, ja sigui d'allò que consumim. «Consumeixo, per tant existeixo».

Quin és l'error de tot això? Què té de dolent ? Per a alguns, més aviat caldria pensar que el sistema capitalista ha triomfat per sobre de tots els reptes que se li han anat posant davant al llarg de la història -a vegades assimilant-los, però sense deixar de ser ell mateix- perquè és el que respon millor a les expectatives dels homes. O no és així ? Els economistes liberals ens respondran ràpidament que sí i ens explicaran perquè. Diran que és el sistema més eficaç a l'hora de crear béns materials a partir de recursos escassos, i l'ésser humà, per sobreviure, necessita béns materials. És a dir, que és el sistema que assegura un més alt nivell de vida.

Els crítics del sistema diran que aquesta eficàcia creadora de riquesa comporta, a continuació, greus desigualtats a l'hora de distribuir-la, diran sobretot que el món està distribuït en una minoria rica al Nord i una majoria pobra al Sud i que, al Nord la distribució de la riquesa no és tampoc ni justa ni igualitària. A més, diran que aquest sistema tan eficaç posa en perill la supervivència mateixa de la naturalesa. Els defensors del sistema potser acceptaran aquestes raons, però reclamaran temps al temps. Explicaran que el capitalisme és l'única garantia que algun dia també els pobres del Sud assoleixin els nivells de vida del Nord. I respecte a la desigualtat interna del Nord, explicaran que qualsevol altre sistema ho faria pitjor.

~~Davant la manca d'alternativa, els crítics buscaran una fórmula per acabar amb la desigualtat del Nord, explicaran que qualsevol altre sistema ho faria millor.~~

Davant la manca d'alternativa, els crítics buscaran en l'educació una fórmula per acabar amb la desigualtat del Nord, i en la cooperació per al desenvolupament una manera, potser no de resoldre, però sí, com a mínim, de solidaritzar-se amb la pobresa del Sud. La globalització, la paraula ara de moda, no expressa sinó aquesta falta evident d'alternativa al sistema. Els mecanismes de mercat s'estenen arreu del món, els capitals campen lliurement per les seves, i la revolució tecnològica permet la unificació del sistema econòmic en una sola economia mundial.

2. Qui som ?

Davant de tot plegat, repetim la pregunta: quin és l'error de tot això? L'error és que aquest sistema no es dedica tan sols a la gestió eficaç de la creació de riquesa, sinó que porta amb ell una ètica. Una ètica del consum que, d'una banda, es recorda només de les nostres necessitats materials i pràctiques, i, per altra banda, ja convertida en regla sagrada, norma de conducta: la satisfacció individual o egocèntrica dels nostres desitjos. Si satisfàs els teus desitjos, seràs feliç, ens diu. Que cadascú satisfaci els seus desitjos, i tothom serà feliç. I aquesta ètica s'oblida, sovint, que els desitjos dels uns i dels altres són incompatibles. Ara bé, paradoxalment, ja està bé que seguim el camí dels desitjos. Perquè per aquest camí és la pròpia ètica egocèntrica la que quedarà, en un moment o altre, presa de la seva incoherència. Per aquest camí podrem descobrir «qui som».

En principi, amb els desigs es poden fer dues coses: satisfer-los, si les circumstàncies ens afavoreixen o si som els afortunats del sistema, o bé renunciar-hi, si no podem satisfer-los. En tots dos casos, és la nostra voluntat la que decideix. Ara bé, tots tenim imprès un desig al qual no podem renunciar, però que tampoc podem satisfer només amb les nostres forces, amb la nostra voluntat. Aquest desig és el que ens fa pròpiament humans. Com l'anomenarem? Desig de plenitud, set d'absolut? Potser la qüestió de la mort és la que més fàcilment ens permet d'entendre-ho. Tots voldríem, d'una manera o altra ser immortals, però alhora tots sabem que això no depèn de nosaltres.

Amb això, ens trobem davant de la impotència de la nostra voluntat per respondre a una necessitat irrenunciable. Aquesta impotència és el que alguns han anomenat «l'experiència del límit». La immortalitat no es pot comprar. I aquí la moral del sistema queda en evidència. Ella es pensava que la felicitat es podia comprar, fabricar i, en canvi, se li escapa la peça més fonamental d'aquesta felicitat. És en aquest punt, situats en el límit, on tenim la possibilitat de descobrir «qui som».

Quan ens adonem que la mort no depèn de nosaltres, ens adonem que tampoc depèn de nosaltres la vida. No ens referim als aspectes més superficials de la vida, aquells que podem manejar més o menys al nostre gust, sinó al fet mateix de la vida. El fet que nosaltres estiguem vius no depèn, en última instància, de la nostra voluntat, ni tan sols de la dels nostres pares, sinó de la vida mateixa, la Vida en majúscules, que és una força lliure i creadora. Cada religió, cada pensador ha posat un nom diferent, ha revelat un aspecte nou, més o menys definitiu, d'aquesta Vida creadora. Però allò en què potser tots podríem estar d'acord és en el fet de definir aquesta Vida com a gratuïtat, com a generositat.

Ara ja ens podem respondre qui som. La nostra vida depèn d'una força creadora exterior a nosaltres. La nostra voluntat no és absoluta. L'únic absolut, en realitat, és la gratuïtat. I en aquesta gratuïtat el centre de la realitat ja no és un mateix, sinó el conjunt, el tot, els altres.

Si ens posem en sintonia amb aquesta gratuïtat, els desigs dels altres són tan importants com els d'un mateix. És aquí on neix l'ètica de les conviccions, que és, sobretot, una ètica de la fraternitat.

Conviccions. De què cal estar convençut, d'entrada? Que la realitat, és en el seu fons, gratuïtat. És en aquesta convicció, en aquest «descobriment» on podran arrelar totes les altres conviccions, és a dir, tots els béns espirituals. I, també, que la gratuïtat no depèn de la nostra voluntat. L'únic que depèn de la nostra voluntat és estar o no a la seva alçada.

3. On som ?

Aquesta ètica de la gratuïtat entra en contraposició amb l'ètica del sistema que hem vist anteriorment. L'ètica de la societat de consum ens parla de defensar els nostres interessos, mentre que l'altra ens parla de donar sense esperar contrapartides. L'una es basa en una moral de l'intercanvi, del comerç, pagar per obtenir i cobrar per rebre; l'altra parla de l'amor entès com una gratuïtat recíproca. L'una dóna valor mercantil a totes les coses, parla d'un món on tot té preu; l'altra intenta posar de manifest el valor sagrat de tot, tant de les coses com de les persones, perquè tot pertany a la vida, i la vida és sagrada. L'una actua com a moral justificadora de les desigualtats materials, les fa passar per un resultat inevitable del mercat; l'altra no creu que la distribució de la riquesa sigui justa, i no s'oblida que repartir la riquesa només depèn en gran mesura de la voluntat humana.

Amb tot això, ¿Pretenem una impugnació global del sistema? No, no és això. El desenvolupament tecnològic, o l'eficàcia per a la creació de la riquesa, o el mercat com a mecanisme per a distribuir els productes -que no els salaris- són exemples dels aspectes útils del capitalisme per al progrés general de la societat. L'únic que volem impugnar és la moral que s'ha infiltrat amb tot això, perquè no respon a les expectatives de les persones. Diguem-ho d'una altra manera: del què es tracta es de posar totes les virtuts del sistema al servei de l'ètica de la gratuïtat, és a dir, utilitzar tots aquests mecanismes socials i tècnics eficaços, com a instruments al servei de la realització de la fraternitat universal, ja que aquesta és l'objectiu final de l'ètica de la gratuïtat.

Però l'ètica consumista ha posat al centre de la vida de les persones les seves necessitats materials, ha fet dels béns materials la finalitat, l'objectiu, el sentit de l'existència. Però això, ja ho hem descobert, no respon a la realitat més profunda de les persones, que només se satisfà en els béns espirituals: la gratuïtat, la fraternitat, la creativitat, la llibertat, l'esperança. Això no vol dir que l'home no necessiti els béns materials. Però els necessita no com a fi, sinó com a mitjà per al desenvolupament espiritual. Aquesta perversió dels fins de la vida personal, la suplantació dels fins per part dels mitjans, és l'error pel qual ens preguntàvem al principi.

Precisament perquè són mitjans indispensables, cal que els béns materials estiguin justament repartits. Però, en canvi, estan mal repartits, precisament perquè la civilització capitalista els ha convertit en objectius absoluts, vàlids per ells mateixos, i ha fet del diner un ídol i no un mitjà. Així, sobra a poca gent, manca totalment a uns altres i és insuficient per a una considerable majoria.

És veritat que, de natural, el més immediat és la satisfacció dels nostres desigs materials i l'afany de possessió que comporta. Però aquesta és només la realitat més «baixa» de l'ésser humà, encara que sigui ineludible. També, de natural, comencem sent egocèntrics, narcisistes. El capitalisme s'alimenta d'aquest egoïsme, d'aquestes «baixes passions». És el seu aliat. L'ètica de la gratuïtat, en canvi, és aliada de les «altes passions», la passió de totalitat, la passió de sentit. Dóna als mitjans allò que els pertany, i als fins el que pertany als fins.

En la satisfacció total que proporciona el consum, l'home no pot trobar un veritable sentit a la seva vida. I l'home necessita un sentit. Com que la mateixa ètica capitalista s'adona d'això, el sistema incorpora en el seu cicle de consum béns no estrictament materials. Hi incorpora béns d'oci, béns de distracció, amb la voluntat de satisfer la seva carència de sentit. I els ven i els compra com els altres béns. S'ocupa dels béns espirituals com si de béns de consum es tractés. Però els béns espirituals tenen la seva pròpia lògica, que se substraïu a la lògica del consum. La lògica espiritual implica una dinàmica de conversió, de contemplació, mai una dinàmica de distracció. A la satisfacció material total del consumisme, aquesta lògica oposa la llibertat espiritual total.

Per això, qui en nom de la llibertat, llibertat de mercat o del què sigui, nega una mínima igualtat, una mínima socialització de la riquesa -o, el que és el mateix, una distribució dels béns materials que cobreixi les necessitats materials elementals de cada individu, necessitats que són iguals per a tothom- cau en una flagrant demagògia. Ja que només amb les necessitats materials cobertes, l'home pot entregar-se a l'aventura espiritual en la qual es manifestarà la seva llibertat i la seva diversitat respecte dels altres homes. Amb els mitjans satisfets, l'home es pot entregar als fins. Una mínima igualtat material és l'única garantia de la veritable llibertat i la veritable diversitat.

4. On podem anar ?

El primer apartat es titulava «D'on venim». Perquè el passat està escrit i no el podem canviar. Però el darrer no es pot titular «On anem». Perquè el futur és incert. La història no es fa sola, la humanitat no avança automàticament. Per això, aquest capítol només es pot titular, en tot cas, «on podem anar». És amb la llibertat, amb la responsabilitat, que es construeix l'esdevenidor humà.

Hem vist que hi ha una lluita, que als uns semblarà serena i als altres semblarà dramàtica, entre una ètica consumista i una ètica de la gratuïtat. L'una ignora els fins veritables, l'altra es fixa en els fins sense oblidar els mitjans. L'home pot avançar cap a l'una, que pertany al futur, o quedar-se còmodament en l'altra, que ja comença a pertànyer al passat. L'home pot triar. Triar entre les forces de la superació, que han partit sempre d'un impuls ètic gratuït, o les forces del conformisme.

L'ètica de la gratuïtat juga amb avantatge si sap fer entendre que l'home es realitza veritablement en els valors espirituals universals, que en aquests valors troba cada persona la seva més alta felicitat, és on du a terme les seves més altes potències. Per això, la seva missió és la construcció d'una realitat col·lectiva on aquest estadi superior sigui la regla i no l'excepció. Juga amb avantatge si sap fer entendre que l'home, com a animal simbòlic que és i que s'ha d'enfrontar amb els seus límits, només «s'immortalitza» quan participa de la gratuïtat, que és l'única dimensió il·limitada de la realitat.

El narcisista creu en la seva omnipotència i, fins i tot, es pensa que depèn de la seva voluntat. Però és només superant el narcisisme, l'egocentrisme que s'arriba a l'única omnipotència possible: participar de la gratuïtat, que, pel fet de ser creadora, és l'únic poder veritable. Per això, qui sàpiga donar sense esperar res a canvi estarà exercint el més gran poder que pugui mai exercir la persona, estarà fent ús de l'única «omnipotència» que li és donada. L'amor és l'únic poder de veritat. Convertir el tenir i el consumir en objectius, buscar el poder en la capacitat per imposar la pròpia voluntat, tot això no són sinó mostres d'impotència.

Ara bé, l'evolució de la naturalesa, la història mateixa de la humanitat, semblen apuntar, massa vegades, en aquesta direcció. Sembla que la biologia faci evolucionar l'home de manera que cada vegada sigui més transparent la seva comunicació. Sembla que la història busqui com pot la realització de la unificació definitiva de tots els homes en un sol Estat mundial, que seria l'expressió política d'aquesta fraternitat, basada en una igualtat que garanteix la diversitat i respecta les diferències que no tenen a veure amb els béns materials bàsics. Però la seva realització, al cap i a la fi depèn de nosaltres.

Així, el problema segueix sent el mateix. Com vincular l'adhesió als drets universals, que és una convicció racional, als efectes, als sentiments, que són els que ens mouen a actuar en la nostra vida quotidiana? Com «demostrar» que la veritable felicitat individual només s'experimenta de forma plena quan està a l'alçada de la gratuïtat? El món de les conviccions solidàries i creatives -pol universal- és on es viu la mateixa felicitat -pol subjectiu-, és on, d'alguna manera, es conquereix la immortalitat. Però per a creure en aquesta vinculació entre els dos pols, cal experimentar-la.

Les religions, quan fan el que han de fer, són una invitació a experimentar aquesta vinculació. Una disciplina per aprendre a experimentar la gratuïtat i a vincular la felicitat a la generositat. Saben, també, que per posar de manifest la universalitat d'un valor el primer que cal fer és reconèixer-lo en aquells en qui aquest valor és més flagrantment negat. És a dir, es posen del costat de les víctimes del sistema, pel fet que són víctimes, perquè aquesta és l'única manera d'estar al costat de tothom.

A més, elles coneixen molt bé el sofriment que neix de la tensió permanent entre la nostra dimensió natural, la mera satisfacció dels nostres desigs individuals, i la nostra consciència quan ha descobert la gratuïtat i que sap que l'home només és realitza en ella. La gratuïtat, la veritable felicitat és un do, però un do que cal conquerir amb esforç, dolorosament. Perquè, sovint, la felicitat «superior» implica la renúncia a la felicitat «inferior». I aquesta renúncia és dolorosa. El camí de l'amor -que és el camí en què els homes realitzen el seu destí- és el camí de la felicitat que val la pena, però és també el camí del sofriment o de la renúncia. És un camí on la felicitat i el sofriment no són incompatibles, sinó que van de braçet.

Aquesta és la lliçó de tots els grans místics que han deixat el seu testimoni al llarg de la història, i també de molts dels més grans artistes. Però també és la lliçó de tanta gent anònima, senzilla per als qui els han conegut. Quan fa el salt a la gratuïtat, la persona ja no es dedica a la satisfacció dels seus desigs varis, sinó del més gran desig que té, la satisfacció del qual passa al mateix temps per la màxima interiorització i solitud, i per la comunicació més transparent i la més intensa solidaritat.

Si fem cas d'aquests mestres, potser arribarà un dia on ja no caldrà preguntar-se perquè cal una ètica de les conviccions i de la gratuïtat. Perquè l'evolució moral de la humanitat haurà fet d'aquesta ètica una realitat quotidiana tan evident que ningú la posarà en qüestió. Si això arriba, tanmateix, voldrà dir que la civilització contemporània ha estat capaç d'enfrontar-se amb el límit, amb la mort, voldrà dir que ha estat capaç d'acceptar un sofriment que no desitja, però que és inevitable per assolir una felicitat més alta. Aquest progrés moral de la humanitat, que també implica, ineludiblement, un progrés social i històric, no és un camí de roses, però és l'únic camí que val la pena, i avançar-hi només depèn de la humanitat mateixa. Aquest és el repte del demà, o sigui, el repte d'avui.